

I. Problemi i rad naših muzeja

Dr. FRANJO BUNTAK

Muzej grada Zagreba nekad i danas

Kao svi muzeji kod nas tako je i Muzej grada Zagreba doživio posljednjih godina bitne promjene. Novo vrijeme, koje je izvršilo revoluciju na svim područjima našega života, izmijenilo je i karakter i oblike naših muzeja. Ono je u temeljima potreslo i konačno srušilo stare njihove forme, prisilivši ih, da traže nove sretnije, realnije oblike, koji će odgovarati stvarnosti novog, naprednog vremena. Ono je otkrilo pravi istinski smisao ovih ustanova i dalo im time snagu, potrebnu za dalji, novi njihov život. Formirao se drugi odnos prema njima, drugo gledanje na njihove zadatke i svrhu. I tako poslije više od stotinu godina muzejskog života kod nas dolazi do preporoda naših muzeja u smislu prekidanja sa tradicionalnom dugogodišnjom stagnacijom i traženja novih najpodesnijih formi radi što uspješnijeg ispunjenja njihovih raznih i specifičnih zadataka. Gotovo svi naši muzeji, a u prvome redu kulturo-historijski, doživjeli su reorganizacije i pojavili se redom u novom, više ili manje uspjelom, obliku. Od nekadašnjih zastarjelih i dugi niz godina nepromijenjenih, bezidejnih, nesistematski postavljenih, najčešće pretrpanih i širokim masama nerazumljivih ili loše predočenih zbirki, nastali su novi muzeji, u stručnom, naučnom i formalnom pogledu na većem nivou, a usto pristupačni, poučni i razumljivi za široke mase posjetilaca. Do takvih rezultata dovelo je novo, ispravljeno gledanje na zadatke i smisao ovih ustanova. Muzeji ne mogu više da budu magazini starih, mrtvih stvari, već živa veza, posrednik između života prošlosti i života sadašnjosti. Takvo shvaćanje urodilo je dosada pozitivnim rezultatima, iako se ne bi moglo reći, da su oni konačni i uvijek savršeni. Kao živi organizmi, koji se razvijaju i kroče naprijed, naši muzeji traže i dalje svoje bolje putove, svoje ispravnije i savršenije oblike. Protivno staroj praksi, kad se godinama u postavi muzeja nije mogla primijetiti nikakva promjena, barem ne bitna, i kad se izložbenom dijelu nije posvećivala nikakva osobita pažnja, specijalno u smislu naučnog i logičnog rasporeda materijala i približavanja posjetiocu, danas se velika važnost pridaje upravo izložbenom dijelu. Ima naših muzeja, koji su dosada u razmjerno kratkom roku poslije rata promijenili svoj postav dva ili tri puta radi toga, da se što više približe pravilnom rješenju svojih zadataka. U vezi sa takvim nastojanjima počela se pridavati

velika važnost i rješavanju dotada gotovo potpuno zanemarenih muzeoloških problema. Kod postavljanja muzeja počelo se voditi računa o raznim okolnostima, o kojima ovisi muzeološki ispravan i naučan postav. Postalo je jasno, da zbirke moraju biti naučno fundirane i muzeološki ispravno postavljene, da ne bi i dalje kao dotada bile same sebi svrhom, te da se o njima i ubuduće ne bi širilo mišljenje, da su spremišta starih, beskorisnih, neupotrebljivih stvari. Takvim postupkom trebalo je vidljivo pokazati, da su muzeji ustanove sa specifičnim naučnim zadacima, koje naučno i muzeološki ispravno postavljenim zbirka neposredno pridonose i svoj udio u kulturno-prosvjetnom izdizanju naroda. Narodu približiti muzeje, učiniti, da ih on osjeti svojim, bio je jedan od glavnih zadataka u radu na općoj njihovoj reorganizaciji. Muzejima je trebalo dati forme, koje će moći pozitivno doživjeti svi, a ne samo uski krug stručnjaka i naučnih radnika. Te forme, međutim, mogle su se postići samo idejnim sadržajem muzeja i na osnovu novog naučnog gledanja na njihove zadatke. Takvo gledanje povezalo ih je sa životom i oni su postali živa i zanimljiva panorama prerasnih sudbonosnih zbivanja i manifestacija u prošlosti naše zemlje, naših gradova, mjesta i ljudi. Oni su tako postali pristupačni i blizi svakome i privukli su najšire narodne mase, koje ih danas posjećuju neusporedivo više i doživljuju neusporedivo jače i dublje, nego ikada prije.

Muzej grada Zagreba bio je među prvim zagrebačkim muzejima, koji su proveli reorganizaciju svojih zbirki. On je svakako bio i među onim muzejima, kod kojih se potreba temeljitog preoblikovanja i najviše osjećala. To su tražili jednako dotadašnji pravac rada, sadržaj, obrada i forma, kao i sam tip i karakter ovoga muzeja. Unutarnja struktura kao i vanjski oblik zastarjelog i godinama nepromijenjenog Muzeja grada Zagreba mogli su bez sumnje mnogo manje nego drugi zagrebački muzeji uvjeriti nekoga o tome, da muzeji nisu spremišta raznih uspomena, kurioziteta, atraktivnih zanimljivosti ili u praktičnom životu neupotrebljivih predmeta, nego zbirke predmeta usko povezanih sa životom prošlih generacija, prostora i vremena. Dok je kod drugih zagrebačkih muzeja rezultat njihove reorganizacije predstavljao zapravo u razvojnom smislu savršeniji organski, idejno obrađeni nastavak prijašnjeg njihova stanja, rezultat reorganizacije Muzeja grada Zagreba bio je sasvim nova forma i novi sadržaj ove ustanove. Reorganizirani Muzej grada Zagreba dobio je potpuno novi oblik, koji u načinu postava, u aranžmanu, a velikim dijelom i u eksponatima, pa i u tematici nema gotovo ništa zajedničko sa dosadašnjim njegovim oblicima. Bitna razlika između prijašnjih i današnjeg postava ovoga muzeja leži u njegovoj idejnoj strukturi. Dok osnovna zamisao, osnovna ideja današnjeg postava leži u sistematskom prikazu svestranog razvitka grada, a to je u skladu sa jednim od glavnih zadataka ovoga muzeja, prijašnji postavi počevši od osnutka Muzeja god. 1907., kad je on bio smješten u starim još neobnovljenim prostorijama Kamenitih vrata, pa kasnije u suterenskim prostorijama starog Umjet-

ničkog paviljona, a i poslije rata u Opatičkoj ulici 8, bili su zapravo tek bezidejne izložbe više ili manje vrijednih zagrebačkih predmeta, koji u okviru tih postava i obrada nisu pružali sliku razvoja grada Zagreba. Njima se u bivšim aranžmanima i sastavu nisu istakli bitni, značajni, glavni momenti za taj razvoj na raznim područjima života: socijalnom, ekonomskom, upravnom, političkom, kulturnom, umjetničkom, topografskom i sl. Oni su u međusobnoj nepovezanosti i bez uspostavljenog dodira s tim bitnim momentima i bez potrebne obrade predstavljali nesistematsku, neizjednačenu, nehomogenu zbirku heterogenih, često puta nebitnih i nevažnih uspomena iz starije i novije prošlosti Zagreba.

Pravu sliku Muzeja grada Zagreba u prvim njegovim prostorijama u Kamenitim vratima, gdje je bio osnovan i smješten gotovo dvadeset godina, nemamo. No prema dalekom, ali jasnom sjećanju i navodima onih, koji su ga vidjeli i poznavali, uslovi za njegovo djelovanje i razvoj bili su tu vrlo slabi. Materijal je doduše već i tu bio zastupan sličnim opsegom i sadržajem kao i kasnije u Umjetničkom paviljonu, ali je tu bio više magaziniran, nego izložen. Prostora za izlaganje bilo je vrlo malo, utoliko manje, što su u tim tijesnim prostorijama bili smješteni još i Gradska knjižnica i Gradski arhiv. (U to vrijeme bili su knjižnica i muzej jedna ustanova). Muzej je imao dvije male sobice, koje su nekoliko posljednjih godina njegova smještaja u ovim prostorijama, bile u pravom smislu riječi skladište muzealnih predmeta. Pretrpane materijalom od poda do stropa mogle su biti pristupačne samo izuzetno pojedincima, koji su se izričito zanimali za ovu ili onu stvar. Njih bi direktor uveo, pokazao im, što bi željeli, na što bi se vrata Muzeja opet zatvorila do prve takve izvanredne zgode.

U takvim se prilikama Muzej nije mogao postaviti ni po starim principima, na stari način, a niti je mogao biti pristupačan široj javnosti. Od samoga osnutka sva inicijativa oko njegove izgradnje i razvitka bila je prepuštena Društvu braće hrvatskoga zmaja. Ono je njime upravljalo potpuno samostalno, dostavljajući gradu samo jedamput godišnje izvještaj o svom radu. Ono je slobodno raspolagalo i sa kreditima i imalo odlučnu riječ u postavljanju namještenika. Tu se zapravo radilo kao obično u takvim zgodama o aktivnosti, zalaganju i radu jednog ili dvojice članova društva. Ovdje konkretno u prvome redu o aktivnosti Emilija Laszowskog, koji je organizirao sav rad oko toga i prikupio najveći dio materijala.

U toj fazi svoga djelovanja Muzej grada Zagreba, usprkos ljubavi za stvar i zalaganju takvih pojedinaca, nije imao, kako je rečeno, zbog navedenih nedostataka pravih uslova za jači dalji razvoj.

Kad je 1925. godine bila priređena velika milenijska kulturno-historijska izložba grada Zagreba, tada je bio na njoj izložen i veliki dio predmeta iz Gradskog muzeja. Oni su bili izloženi u centralnoj izložbenoj zgradi u starom Umjetničkom paviljonu na Trgu kralja Tomislava. Ta zgrada postala je nakon izložbe jednim svojim dijelom

nova zgrada Muzeja grada Zagreba. U međuvremenu, naime, bilo je odlučeno, da se taj Muzej po završetku izložbe smjesti u suterenskim prostorijama Umjetničkog paviljona, da bi opet mogao biti pristupačan javnosti. Tako je Muzej grada Zagreba preselio iz Kamenitih vrata u nove prostorije u Donji grad. Predmeti izloženi na milenijskoj izložbi nisu se više vraćali na svoje staro mjesto. Nove muzejske prostorije, uređene i adaptirane najprije za potrebe kulturno-historijske izložbe, a zatim preuređene za Muzej, bile su prema prostorijama u Kamenitim vratima mnogo prostranije te su se u njima predmeti mogli dosta pregledno i ukusno rasporediti. Zbirke obogaćene s nešto eksponata zagrebačke provenijencije iz drugih muzeja, proširene velikom novouređenom kazališnom zbirkom i opremljene većim brojem solidno izrađenih vitrina, mogle su se opet otvoriti za javnost.

Postav muzeja od toga vremena, pa sve do 1945. godine nije doživio nikakvih bitnih promjena. Bilo je pojedinačnih prinova, a gdje gdje i po koja neznatnija promjena u smještaju i aranžmanu predmeta, ali opća slika, struktura, postav muzeja ostali su u biti nepromijenjeni godinama sve do iselenja iz te zgrade.

Osnovna značajka Muzeja grada Zagreba u ovoj fazi njegova razvoja obzirom na njegov sadržaj, strukturu i vanjsku formu bila je s jedne strane u tome, što je u njemu bilo izloženo i takvih predmeta, koji su imali vrlo malu ili nikakvu vrijednost i značenje za zagrebačku prošlost, odnosno za kulturno-historijski razvitak grada, a s druge strane, što predmeti u zbirkama nisu bili izloženi po nekom određenom sistemu obzirom na karakter i područje, u koje bi pripadali, niti ih je međusobno, kao ni sa pojedinim bitnim granama života grada, po-

Dio zbirke u Umjetničkom paviljonu

vezivala određena ideja, koja bi im dala pravi smisao u muzejskoj zbirci. Beznačajni predmeti dospijevali su i uvrštavali se u zbirke postepeno, tokom vremena, i to gotovo isključivo kao darovi. Oni su se izlagali uglavnom iz naročitih obzira prema darovateljima, o kojima se moralo voditi računa.

U pogledu postava muzeja nije se išlo za tim, da se njime dadu određeni sadržaji, da se u njemu dade slika historijskog razvitka grada, već se, kako je to bio običaj, zadovoljavalo time, da muzejski predmeti budu što pravilnije, što estetskije, što ukusnije i ljepše smješteni u izložbenom prostoru. A usto naročito se gledalo i na to, da i cjelokupni dojam bude s formalne strane na visini. To se u ovom slučaju postiglo, koliko god je bilo moguće obzirom na same prostorije, koje nisu bile nimalo idealne. Od hladnih neprijatnih suterenskih prostora bivše kavane stvoreni su ugodni interieuri, puni potrebnog ugođaja. Nastojalo se osobito oko toga, da se predmeti prilagode prostoru, da se što bolje s njime usklade, da se dobije što ljepši cjelokupni izgled. Pritom se nije uvijek moglo paziti na sadržaj, premda su već i tu postojale neke grupacije srodnih i sadržajno povezanih predmeta. U prvom redu velika kazališna zbirka koja je bila uređena kao posebna cjelina. Međutim u odnosu pojedinih grupacija nije bilo ni vremenske ni sadržajne povezanosti ni izjednačenosti. Kao cjelina muzej je u svojoj tadanjoj formi predstavljao prilično nehomogenu zbirku zagrebačkih predmeta i uspomena raznih vrijednosti. No u tome on nije bio nikakav izuzetak u ono vrijeme. Tako su uopće izgledali i drugi naši i vanjski muzeji toga tipa. A mnogi u vanjskom svijetu izgledaju tako još i danas. Takovo je tada bilo shvaćanje o formi, sadržaju i zadacima muzeja. Zadovoljavalo se time da se sakupi što više vrijednih umjetničkih i kulturno-historijskih predmeta, uspomena, pa i raznih kuriozitetā i rijetkosti, i da se sve to što ukusnije izloži, da se postigne što ljepši, što efektniji cjelokupni dojam, koji je u ocjenjivanju vrijednosti i kvalitete nekog muzeja, naročito u širim krugovima, igrao veliku ulogu. Nije se išlo za tim, da se uspostavi dodir muzejskih ekspozicija sa životom, koji ih je stvorio i kojem su oni nekada služili. Trebalo je da i oni djeluju sami sobom, apstraktno, izolirano od nekadašnje stvarnosti.

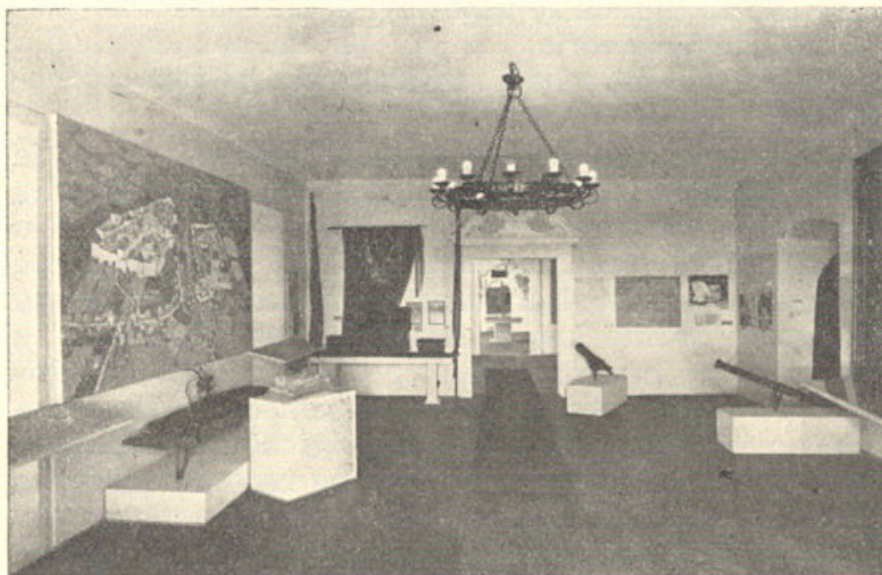
U slučaju Muzeja grada Zagreba takav način postava utoliko je opravdaniji što je ovaj Muzej cijelo vrijeme, počevši od samog osnutka (1906.) sve do oslobođenja proživio u naročito teškim prilikama. Bio je osnovan privatnom inicijativom i bio napola na privatnoj brizi sve do 1926. godine, kad se u administrativnom i financijskom pogledu počeo grad redovito za nj brinuti kao za svoju ustanovu. Dotacije su bile relativno slabe, naročito prvih dvadeset godina, a isto tako i pitanje personala kako stručnog tako tehničkog i pomoćnog. Uz rukovodilca radio je obično još samo jedan administrativni činovnik, koji je dugo vodio brigu i o Gradskoj knjižnici. Stalnog redovito plaćenog stručnjaka dobio je Muzej tek 1928., no ni taj mu se nije mogao sav posvetiti, jer je u isto vrijeme rukovodio još i jednom drugom važnom

kulturnom ustancvom. Ni sa prostorijama nije bilo najbolje. Dvadeset godina bio je Muzej stisnut u dvije male sobice u Kamenitim vratima, a kasnije prostorije u starom Umjetničkom paviljonu, gdje je proveo daljih dvadeset godina, također nisu pružale nikakvih uslova za njegov razvoj. Prepune materijalom već u samom početku mogle su biti samo provizorij, koji je međutim trajao i odviše dugo, a da se to ne bi negativno odrazilo u životu, radu, sadržaju i izgledu ove ustanove. U takvim prilikama Muzej se izgrađivao stihijski, te je sve više ili manje ovisilo o slučaju.

Tako je Muzej grada Zagreba dočekaio svršetak Drugoga svjetskog rata. Nova revolucionarna stvarnost, nova shvaćanja i pogledi, koji su i na muzejskom sektoru donijeli značajne i važne promjene, nametnuli su bezuvjetnu potrebu reorganizacije i ovog muzeja. Bilo je potrebno u prvome redu odrediti, fiksirati njegove prave zadatke, a zatim ga postavljati na nove temelje i dati mu novi ispravan oblik, potpuno različit od dosadašnjih njegovih oblika. Već dva mjeseca poslije oslobođenja učinjeni su prvi koraci, da se to ostvari. Dvadesetogodišnji provizorij u suterenskim prostorijama Umjetničkog paviljona konačno je bio prekinut. Muzej je odavle preselio u lijepu baroknu zgradu u Opatičku ulicu 8 u Gornjem gradu. Time je on prvi put u svojoj povijesti dobio vlastite vrlo lijepe i prikladne prostorije. Ali ono, što se četrdeset godina izgrađivalo na drugim principima, nije se moglo promijeniti ni popraviti u roku od nekoliko mjeseci, u kojem je Muzej bio nanovo postavljen. Osim toga to je bilo još ono prvo vrijeme, kad još nisu bila potpuno razbistrena i općenito jasna shvaćanja o pravim zadacima, potrebnom sadržaju i formi takvih muzeja.

U novim prostorijama postav Muzeja grada Zagreba razlikovao se samo formalno od dosadašnjih njegovih postava. Premda se već i ovdje pokazao neki napredak i korak bliže pravilnoj formi, i to u

Dvorana V.
(srednji vijek)
u Opatičkoj
ulici broj 20

tome, što je bio izlučen sav materijal nemuzealne vrijednosti, što su zbirke bile kompletirane predmetima zagrebačke provenijencije i iz drugih muzeja i što su bile formirane pojedine tematske cjeline. No u svojoj biti taj postav bio je još uvijek samo ljepša, dotjeranija, savršenija forma, ljepše izdanje staroga načina, gdje se glavna pažnja posvećivala estetskom izgledu, gdje se davala prednost ljepoti forme pred sadržajem. Novi postav manje više prilagođen i usklađen sa vrlo lijepim, iako ne potpuno prikladnim, prostorijama bio je naoko dopadljiv, ali u svojoj suštini prilično nesadržajan. Nesadržajan za Zagreb. Jer usprkos svim zagrebačkim predmetima, koji su tu bili izloženi, on nije ni u svojoj cjelini ni u okviru postavljenih pojedinih tematskih grupacija pokazao Zagreb. Jednako kao i u Umjetničkom paviljonu i u ovom se postavu osjećao s jedne strane nedostatak prikaza brojnih važnih, bitnih fakata, događaja i pojava iz raznih grana života i razvoja grada, a s druge strane zapremanje velikog prostora s manje važnim ili kojiput uopće nevažnim, nebitnim materijalom za životni razvoj našega grada. I ovdje kao i u prijašnjim postavima nije još izvršeno izjednačeno posvećivanje prostora i pažnje pojedinim pojavama prema njihovoj važnosti. No u one prve dane, kako je već istaknuto, nije se s naslijeđenim materijalom, s naslijeđenim shvaćanjima o zadacima i oblicima muzeja i bez sigurne orijentacije, moglo mnogo drugačije ni učiniti. Apstrahirajući neke nedostatke sasvim muzeološke prirode, koji mogu biti stvar shvaćanja pojedinaca i mogu se uvijek lako ukloniti ili popraviti. Da li će se ovako ili onako postaviti muzej, nije bio problem samo Muzeja grada Zagreba, već svih naših gradskih muzeja. Rješavanju tog problema u ono vrijeme počelo se tek pristupati i on je još bio daleko od toga, da bude pravilno riješen. Trebalo se najprije potpuno osloboditi tradicija i zastarjelih uvriježenih shvaćanja o zadacima, sadržaju i formi takvih muzeja i zatim formulirati njegove zadatke. Da bi se to postiglo, moralo je proći neko vrijeme, potrebno za razbistravanje nekih pojmova. Uostalom muzeji su živi organizmi, oni se razvijaju i postav Muzeja grada Zagreba u Opatičkoj ulici 8 možemo smatrati jednom od njegovih razvojnih faza, koja je usprkos svojim nedostacima značila ipak napredak prema prijašnjem stanju. Ona je bila u neku ruku i potrebna, ako ne već za drugo, a onda zato, što je baš ona dala direktan poticaj i pobudu za dalju temeljitu reorganizaciju ne samo našega, već i svih gradskih muzeja kod nas. Imajući pred očima i tu fazu i učeći na njenim nedostacima lakše smo pristupili reorganizaciji i novom suvremenom postavu muzeja, jer smo napokon pošli i sa jedne stepenice više.

U toku pripremnih radova na tome Muzej grada Zagreba preselio je početkom 1947. iz Opatičke ulice 8 u zgradu nekadašnjeg samostana Klarisa, koja se nalazi u istoj ulici br. 20. Ova velika, prostrana barokna zgrada sa brojnijim prostorijama, njihovom veličinom i rasporedom mnogo je više odgovarala potrebama suvremenog postavljenog kulturno-historijskog muzeja. Ostvarenje zadatka takvog muzeja gotovo je i moguće jedino u ovakvim širokim i međusobno povezanim

prostorima. Zato je i naš Muzej bilo ovdje lakše postaviti na suvremeniji način, nego što je on bio postavljen prije.. Novi postav ostvaren 1949. ima također svojih nedostataka i daleko je od toga da bude savršen. No vjerujemo, da je njime ipak započet put, koji će ga u daljem njegovu razvoju dovesti bliže savršenstvu, odnosno ostvarenju njegovih potpuno ispravnih oblika. On se sa formalne i sadržajne strane bitno razlikuje od dosadašnjih postava. Njime se htjelo dati ono, što dosada još nije bilo dano, a to je sistematski pregled glavnih momenata u razvojnoj liniji svestranog života Zagreba. Nastojalo se, da se obrada toga pregleda organski s njime poveže, tako da je ona sama po sebi, a i sadržajno, također novost, jer ni obrade materijala u naučnom smislu u prijašnjim postavima zapravo nije bilo. I sa formalne strane učinjene su bitne promjene. Kad se pristupilo ostvarivanju zadatka, da se u zbirkama Muzeja dade sistematski pregled historijskog razvitka Zagreba, jasne su bile dvije stvari. Prva, da se takav zadatak ne će nikako moći ostvariti isključivo originalnim materijalom i da će se trebati poslužiti i mnogim neoriginalima, i druga, da će se pritom morati iskoristiti i materijal nemuzealnog karaktera u prvome redu arhivski. Bilo je jasno, da do svih potrebnih originala ne će biti moguće doći, niti se njima koristiti. To iz više razloga. Ili zato, što su takve prirode, da ih je nemoguće prenijeti u Muzej (zgrade spomenici in situ i sl.) ili što se nalaze u drugim zbirkama, iz kojih se ne žele ili ne mogu izdvojiti, ili što bi bilo štetno izlagati ih kao originale, ili što uopće više ne postoje i sl. Da se iskoristi i materijal nemuzejskog karaktera, a to su u prvome redu razni historijski dokumenti, smatralo se bezuvjetno potrebnim radi potpunijeg, zornijeg i uvjerljivijeg ilustriranja pojedinih važnijih događaja, predmeta i pojava. Teško bi međutim bilo i zamisliti kulturno-historijski muzej jednog grada, koji ne bi izložio najznačajnije dokumente iz svoje povijesti. Zato je protivno dosadašnjoj praksi ovog muzeja izložen u novom postavu niz raznih dokumenata usko povezanih sa sudbinom, životom i razvojem ovoga grada, počevši od Felicijanove isprave i Beline Zlatne bule do cehovskih naredaba i privilegija. Dokumenti nisu izloženi u originalu, nego u fotografijama, i to zato, što originali nisu vlasništvo Muzeja i što bi se oni stalnim izlaganjem izvrgli postepenom propadanju. Međutim pokazalo se — koliko god stoji činjenica, da originali mogu djelovati mnogo neposrednije i jače i uvesti u stvarnost prošlosti mnogo uvjerljivije od njihovih kopija — da i fotografije isprava mogu dati vrlo lijep i uvjerljiv dojam. Štoviše često puta su u prikladnom povećanju i opremi bolji i ljepši od mnogog neuglednog i oštećenog originala. Fotografije su upotrebljene i kod prikaza građevne i ostale umjetničke djelatnosti u pojedinim epochama. Što se tiče prikaza arhitekture, osim nekih arhitektonskih fragmenata nisu se prirodno mogli upotrebiti originali. U prikazima likovne umjetnosti oni su došli nešto više u obzir. Kod arhitekture trebalo je birati između fotografije i makete. Mi smo zasada upotrebili uglavnom fotografije, koje će se kasnije prema mogućnostima zamijeniti make-

tama. U prikazima likovne umjetnosti osim fotografija iskorišteni su još i mlaži i kopije naravno uz originale, kojih ima priličan broj. Originali, do kojih se nije moglo doći, nalaze se in situ ili u zbirkama drugih muzeja.

Da bi prikaz historijskog razvitka bio što potpuniji, a pojedini događaji, pojave i predmeti što zorniji, odnosno da bi se ovi uopće mogli prikazati, upotrebljene su djelomično u novom postavu i ilustracije takvih događaja, pojava i predmeti. One su izrađivane na osnovu historijskih podataka, a svojom zornošću vrlo dobro i korisno ispunjavaju zadatak muzeja u didaktičnom smislu prema širokim slo-

Detalj kazališne zbirke u Opatičkoj ulici br. 8

jevima naroda. Važno pomoćno sredstvo jesu i instruktivne legende. One ukratko objašnjavaju značenje pojedinih predmeta ili opširnijim tekstom cijele epohe, događaje, teme. Na početku nekih vremenskih perioda pružaju nam općenitu sliku, sažeti pregled najvažnijih zbivanja u tim periodima. Legende su pisane ukrasnim pismom na staklu, lesonitu ili debljem sivo obojenom papiru.

Upotrebu pomoćnih sredstava nastojali smo što bolje tehnički izvesti. Povećanja fotografija lijepila su se na debelu ljepenku, zatim fiksirala na slijepe okvire i šarafima s lijeve i desne strane pričvrstila na zid. Slike su rađene neposredno na zidu, odnosno na zidnoj oplati od lesonita, ili na slobodnim lesonitnim pločama. Na zidu su izve-

dene u drugoj dvorani, koja je arhitektonski riješena drugačije nego ostale. Nju je bilo potrebno prirediti tako, da bi se s jedne strane ilustrativni materijal, koji je u njoj imao biti nešto više zastupan, što bolje povezao, više stopio sa prostorom i ostalim eksponatima i tako djelovao što neupadljivije, što diskretnije, a s druge strane, da bi i dvorana sama dobila skladniju i upotrebljiviju formu, jer je bila prilično nesimetrična i razbijena prozornim i vratnim otvorima. Ona je stoga čitava od poda do stropa bila obložena lesonitnim pločama, tako da su se prekrila i nepotrebna vrata, dok su se prozorski otvori zatvorili bijelim platnom, napetim na drvene okvire, koji se mogu otvarati i zatvarati. Time se dobio smireni i izjednačeni prostor u obliku ovala, a i nešto više slobodnih površina za izlaganje. Zatvaranjem prozorskih otvora bijelim platnom u ravnini zida postigla se jača međusobna povezanost zidnih površina i eksponata na njima, a usto i ravnomjerno osvjetljenje prostorije difuznim danjim i električnim svjetlom, koje je montirano iza platna. Isto je učinjeno još u dvije druge prostorije, ali bez električne instalacije. Oplata od lesonita priređena je tako, da su se na njoj mogle izvesti slike u tehnici sgraffito. Ona je bila premazana podlogom od crnog štukla, na koji je stavljen sloj sivkasto-ružičaste svijetle boje. Slike ugrebene u takvoj podlozi djeluju vrlo diskretno poput prividnog blago obojenog niskog reljefa.

Legende su pisane neposredno na oplatu ili na staklenim pločama fiksiranim na zid. Tako da se staklo ne dotiče zida. Četiri drvena kolutića podložena u uglovima drže ga u razmaku otprilike jedan centimetar i po. Da ne bismo razbijali jedinstvo teme njenim djelomičnim nastavljanjem u idućoj prostoriji, morali smo u ovoj dvorani, jer nam je nedostajalo potrebnih površina, konstruirati dosta veliki polukružni paravan, koji poput lijevka izvire iz zida i teče u polukrugu prema sredini prostorije. Iako smo ga mogli vrlo zgodno iskoristiti, ovaj paravan zbog svoje glomaznosti ne predstavlja baš najsretniju zamisao u ovom razmjerno malom prostoru.

Među značajnijim tehničkim radovima mogli bismo još spomenuti i ugrađivanje sadrenih odljevaka nekoliko najljepših zagrebačkih portala u vratne otvore izložbenih dvorana, što se nižu jedna iza druge. Oni su čitavom izložbenom prostoru mnogo uljepšali izgled i fino ga međusobno povezali, mnogo bolje od malih neuglednih uredskih vrata, koja su zamijenili.

Služeći se raznim neoriginalima i ilustrativnim materijalom novi postav Muzeja grada Zagreba udaljio se mnogo od nekadašnjih muzeja, u kojima smo bili navikli gledati isključivo originale, bez obzira da li su ti muzeji bili naučno i muzeološki dobro postavljeni. Možda je to jedna od slabijih strana ovakvog suvremenog muzeja. Razne kopije, odljevci, makete, fotografije i ilustracije mogle bi mu, iako originalni materijal prevladava, u nekom smislu umanjiti vrijednost. Premda se ističe činjenica, da muzeji teba da ispunjavaju i didaktične zadatke, čemu isključivo i služe ta razna pomoćna sredstva. Međutim ona ipak dolaze tek usput, tek toliko, da ispune i premoste neke pra-

znine. Dok originali svojim značenjem i neposrednošću moraju djelovati u prvom planu intenzivno i prodorno i njihova se vrijednost ne može nimalo umanjiti prisustvom neoriginala. Oni i vode glavnu riječ u zbirkama, jer posjetioca uvode u stvarnost prošlosti bez sumnje neposrednije i jače, nego sva ostala sredstva. Zato se i u novom postavu Muzeja grada Zagreba nastojalo koristiti, koliko god je bilo moguće, originalima. No to se radilo sa relativnim uspjehom. Manjim za starije vrijeme, naročito za Srednji vijek, a većim za period od 17. stoljeća pa dalje. Materijal Srednjega vijeka najviše je stradavao i propadao u toku dugih stoljeća i on se razmjerno najmanje sačuvao. Stoga su za to vrijeme i pomoćna sredstva najviše iskorištena. 17. i 18. stoljeće sačuvalo je mnogo više originala. I dok u sredovječnom dijelu originali stoje u ostalom materijalu kao ugaoni kamenovi, u 17. i 18. stoljeću oni već znatno pretežu nad neoriginalima. Štoviše svi nisu mogli biti ni izloženi. Sa 19. stoljećem, koje još nije postavljeno, bit će još bolje. Ono je bogato originalima, pa će se tu tek gdjegdje trebati poslužiti pomoćnim sredstvima.

Zbirke Muzeja grada Zagreba smještene su u prvom katu zgrade nekadašnjeg samostana Klarisa, kasnije Državne blagajne, u Gornjem gradu. U jedanaest velikih prostorija prikazana je kronološkim redom prošlost Zagreba od prethistorije do kraja 18. stoljeća.

U prvoj prostoriji izloženi su predmeti iz prethistorijskih i rimskih vremena, nađeni na području Zagreba. Kraj originala izloženo je i nekoliko odljevaka, naročito posuda, i nešto plastike. (Veći dio prethistorijskog i arheološkog materijala nađenog na području Zagreba nalazi se u Arheološkom muzeju u Zagrebu). U istoj prostoriji izloženi su u lijepoj zidnoj vitrini i odljevci prvih slavenskih nalaza na zagrebačkom terenu. (Originali se nalaze također u Arheološkom muzeju.) Tu su izložena i dva nacrtta Zagreba, na kojima su ucrtana prethistorijska i rimska nalazišta na ovome mjestu. Dvije veće i nekoliko manjih instruktivnih legenda objašnjavaju pojedine predmete, kao i značenje, što ga je područje Zagreba imalo u prethistorijsko i rimsko vrijeme. Zbirka prve prostorije imala je samo zadatak, da sa nekoliko značajnijih eksponata ukaže na činjenicu, da je čovjek na području Zagreba živio već u prethistorijsko i rimsko vrijeme, te da bude uvod u buduću prostoriju, u kojoj su prikazani postanak i prve faze razvoja građanskog naselja Gradeca, njegova uprava, sudstvo, pa ekonomske i socijalne prilike u najranija vremena njegove pojave u povijesti, zatim osnivanja biskupije, gradnja katedrale, formiranje kaptolskih naselja, socijalni odnosi i uprava na Kaptolu, pa pojava prvih kulturnih i umjetničkih spomenika na tom području u vezi sa organizacijom crkve.

Sve to prikazano je kombiniranim sredstvima: originalima, kopijama, fotografijama, crtežima. Tako su na primjer uprava i sudstvo na Gradecu toga doba prikazani originalnim gradskim pečatnjacima i ključevima gradskog suca, simbolima njegove upravne vlasti, zatim fotografijama glavnih isprava, na kojima se temeljila sredovječna

gradska uprava i sudstvo, i konačno koloriranim crtežom, urezanim u tehnici sgraffito, koja prikazuje zasjedanje gradskog vijeća i glavne funkcionere tadašnje gradske uprave: gradskog suca sa simbolima njegove sudačke i upravne vlasti, gradskog notara i gradskog kapetana. Obrt u to najranije vrijeme, kad još nije bilo cehova, a obrtnici su bili udruženi u bratovštinama, prikazan je na primjer sa nekoliko originalnih lončarskih proizvoda iz 11.—13. st. i ilustracijom, koja prikazuje razne vrste obrta, što su djelovali na području Zagreba u ta rana vremena, kako se to spominje u najstarijim zagrebačkim ispravama.

I ostale teme u ovoj kao i u idućim prostorijama prikazane su na sličan način, sa više ili manje dokumentarnog i pomoćnog materijala. Što se više približujemo novijem vremenu, to su pomoćna sredstva rjeđa, a originali češći.

U trećoj dvorani prikazani su ekonomski odnosi na području Kaptola. Trgovina i veliki posjedi biskupije i Kaptola, pa najstariji spomenici kulture i umjetnosti, stvoreni i sačuvani u Zagrebu od 13. do 15. stoljeća. I tu se originalne skulpture, arhitektonski fragmenti i slike miješaju s velikim fotografskim povećanjima fresaka iz stare katedrale i kapele nadbiskupova dvora, sa kartom prostranih zemljišnih posjeda biskupije i Kaptola, pa slikom glasovitog »Kraljevskog« sajma na trgu ispred stare katedrale i t. d.

Dvorana III. u Opatičkoj ulici br. 20

U idućoj, četvrtoj, prostoriji prikazane su ekonomske i kulturne prilike 13., 14. i 15. stoljeća u građanskom naselju Gradecu. Njegovi posjedi, trgovina, kovnica novca i skromna umjetnička djelatnost toga doba.

Borba Gradeca sa Kaptolom i opasnost, koja je prijetila od Turaka u 15. i 16. stoljeću, obrađeni su u daljoj prostoriji. Tu su prikazani i odnos grada i njegove okolice prema Medvedgradu i njegovim silovitim gospodarima, sudjelovanje Gradeca i biskupije u ustanku braće Horvata protiv kralja Sigismunda, zatim sudske i socijalne prilike, pojava prvih cehova i njihovo značenje i uloga u ekonomskom, socijalnom, upravnom i političkom životu grada. Veliki slikani pano daje nam pregled svih najstarijih naselja na području Zagreba, sa oznakom vremena, kad se koje od njih pojavilo u povijesti.

Dvorana VIII. (18. stoljeće) u Opatičkoj ulici br. 20

U šestoj dvorani, koja vremenski pripada u sastav prethodne, izložena su uglavnom u originalu ili fotografiji umjetnička djela 15. i 16. stoljeća. Među njima se ističe renesansna korska klupa, djelo zagrebačkih majstora iz početka 16. št., i prekrasan renesansni nadgrobni spomenik biskupa Luke Baratina iz istoga vremena. U ovoj prostoriji prikazano je i smaknuće vođe hrvatske seljačke bune Matije Gupca, izvršeno u Zagrebu u drugoj polovini 16. stoljeća.

U iduće četiri prostorije prikazane su socijalne, ekonomske, upravne, političke, kulturne i umjetničke prilike Zagreba 17. i 18. stoljeća. Tu su među ostalim obrađene i ove teme: klasna borba između feudalaca i građana u početku 17. st., preuzimanje gradske uprave od strane velikaša i donošenja novog statuta, dolazak crkvenih redova, osnivanje gimnazije i akademije, prva zagrebačka tiskara, obrt, trgovina, građevna djelatnost, uspostavljanje kulturnih veza sa Slovenijom, kulturne i umjetničke prilike, prvi opis i slike Zagreba 17. sto-

ljeća, pa onda germanizacija grada i ukidanje njegove autonomije u doba Marije Terezije, život zagrebačkih feudalaca i njihovi posjedi, buna 1755., obrt, trgovina, tiskarstvo, pa građevna, kulturna, umjetnička i prosvjetna djelatnost u Zagrebu u 18. stoljeću.

Ovime završava najstariji dio današnje zbirke, to jest zaključno sa 18. stoljećem. (U daljoj prostoriji izloženo je još samo nekoliko portreta, koji pripadaju već 19. stoljeću).

Novije vrijeme, 19. i 20. st., kada je Zagreb doživio svoj najveći razvoj, još nije obrađeno. To će biti prikazano u nastavku sadašnje zbirke u prostorijama, koje zasada još ne pripadaju Muzeju. Kad se to ostvari, dobit će se cjelovita i zaokružena slika razvitka grada Zagreba od najstarijih vremena do danas.

Zbirka »Zagreb u narodnooslobodilačkoj borbi« postoji već kao posebno odjeljenje. Ono će se priklopiti ostalim zbirkama kao nastavak 19. i 20. stoljeća. Materijal za 19. st. Muzej uglavnom već posjeduje. To je uglavnom materijal, koji je nekada u starim postavima Muzeja sačinjavao najveći i glavni dio zbirki. Ostalog starijeg materijala bilo je relativno znatno manje. Zato će se 19. st. moći postaviti gotovo samim originalima bez pomoćnih sredstava, osim izuzetnih slučajeva, gdje se originali ne mogu upotrebiti (na pr. zgrade, spomenici in situ i sl.) ili ako ih muzej ne bude imao, a trebat će svakako da budu reprezentirani u zbirci. Zbog ovakvog sretnijeg stjecaja okolnosti bit će postav 19. st. nužno različit od dosadašnjeg, naročito što se tiče najstarijeg dijela. On će se moguće vanjskom formom donekle približiti starijem načinu postavljanja muzeja. Premda će se u idejnoj obradi i rasporedu materijala bitno od njega razlikovati. U tom će pogledu biti jednak današnjem postavu.

Što se tiče načina, na koji smo postavili dosadašnji dio Muzeja, smatrali smo, da je jedino tako bilo moguće ostvariti njegove zadatke kako u naučnom, tako naročito u prosvjetnom i didaktičkom pogledu. Držali smo, da bi tako u biti sa formalne, a u prvome redu sa sadržajne strane imao izgledati suvremeni kulturno-historijski muzej, odnosno muzeja jednoga grada. Postupajući tako vjerovali smo, da smo barem u glavnoj liniji uspjeli i stvorili dobru osnovu, na kojoj ćemo ubuduće moći uspješno graditi. Da li smo bili u pravu, pokazat će još vrijeme, koje će razbistriti i staložiti stare i donijeti nove misli o tim problemima.

ZUSAMMENFASSUNG

*

DAS MUSEUM DER STADT ZAGREB EINST UND JETZT

Der Verfasser schildert die Entwicklung des Museums der Stadt Zagreb in bezug auf Struktur, Inhalt und museale Aufstellung. Vier Entwicklungsstadien dieser Anstalt sind zu unterscheiden, wie dies aus den verschiedenen Räumlichkeiten zu ersehen, in denen das Museum während seines 50-jährigen Bestandes untergebracht war. In den ersten zwei Jahrzehnten in zwei kleinen Räumen oberhalb des Steinernen Tores, einen Rest der mittelalterlichen Befestigungen der Oberstadt, eigentlich bloss magaziniert, so dass seine Gegenstände nicht einmal auf die damals übliche, stereotype Weise ausgestellt werden konnten. In den darauffolgenden 20 Jahren war das Museum im Kunstpavillon am König Tomislav Platz und zwar in den Räumlichkeiten zu ebener Erde untergebracht. Da war es übersichtlich und geschmackvoll eingerichtet, aber ideen- und systemlos. Die Aufstellung der Gegenstände bildete kein bestimmtes inhaltliches und thematisches Ganzes von Zagrebs Vergangenheit, beziehungsweise kein Bild seiner historischen Entwicklung. Es bildete eine ziemlich uneinheitliche Sammlung von kulturhistorischen und Kunstgegenständen und Erinnerungen ungleichen Wertes aus Zagrebs Vergangenheit. Daher war es nach dem Kriege unbedingt notwendig eine gründliche Reorganisation und Erneuerung des Museums durchzuführen im Geiste der revolutionären fortschrittlichen Sachlichkeit. Ferner wird in dem Artikel des genaueren ausgeführt — auf welchen Prinzipien und auf welche Weise diese Reorganisation durchgeführt wurde. Eine Übergangsphase der Modernisierung des Museums bedeutete seine Unterbringung in den neuen Räumen in der Oberstadt, Opatička ul. No. 8. Obzwar dies verglichen mit früher unbedingt einen Fortschritt bedeutete, so war das nur ein formeller Unterschied, seinem Wesen nach war die Aufstellung noch immer inhaltslos. Eine völlige, grundlegende Reorganisation erfuhr das Museum im J. 1949, als es von neuem aufgestellt wurde u. zw. wieder in neuen Räumen, in derselben Gasse No. 20. Diese neue Aufstellung unterscheidet sich hinsichtlich der Form und des Inhaltes wesentlich von den bisherigen Aufstellungen. Ihre Originalität besteht darin, dass nun zum ersten Mal eine systematische chronologische Übersicht der geschichtlichen Entwicklung der Stadt Zagreb gegeben wird. Diesem Zwecke dienen nicht nur originale Gegenstände, sondern auch verschiedene Hilfsmittel (Risse, Fotografien, Maketen, Legenden), um ein anschaulicheres, vollkommeneres und getreueres Bild der wichtigsten Ereignisse und Erscheinungen aus der Vergangenheit dieser Stadt zu geben. Bis nun ist auf diese Weise in den Sammlungen des Museums die Vergangenheit Zagrebs seit den prähistorischen Zeiten bis Ende des 18. Jhdts. vorgeführt. Der Verfasser beschreibt den Inhalt der einzelnen Säle und die technischen Mittel, deren man sich bei der Durchführung dieser Aufstellung bedient hat. Er hebt die Vorteile dieser Art Aufstellung des Museums hervor und hält dafür, dass diese Art ihrem Wesen nach erfolgreich ist und dass auf diesem Wege völlig sachgemässe Musealförmlichkeiten dieser Art zu erzielen sind.